

Kádár Gergely Péter:

Európa válaszáton

A multikulti vége?

Nyugat- és Észak-Európa megváltozott az elmúlt évtizedekben. A kontinens arculatát olyan folyamatok formálták az elmúlt három-négy évtizedben, mint a jóléti államok létrejötte, a népességfogyás, és ezzel együtt a munkaerőhiány; a gyarmatok függetlenedése, az Európán kívülről érkező migránsok számának növekedése... Az európai kormányok ösztönözték a bevándorlást, és ezzel együtt meghirdették a tolerancia és multikulturalizmus programját. Mindeközben a globális terrorizmus kiterjed a Nyugatra is. A radikalizálódó iszlámtól, a bevándorlóktól való félelem az Európai Unió bezárkózásához vezethet. Bár a schengeni folyamat még el sem érte végső célját, de már repedezni látszik. Magyarország, bár hasonló problémákkal közvetlenül nem küzd, közvetett módon a közösség tagjaként szembesülhetne ezzel a visszalépéssel.

Ezeknek a folyamatoknak a következménye, hogy három európai nagyhatalom, Németország, Nagy-Britannia és Franciaország jobboldali vezetője kijelentette, hogy eddigi formájában vége a multikulturalizmusnak. A jobboldali, konzervatív-liberális kormánykoalíciók annak a folyamatnak vetnének véget, amelyet baloldali és baloldali liberális elődeik emeltek kormányzati szintre az utóbbi évtizedekben. Hosszú ideig konszenzus volt a multikulturalizmus elfogadásában, a liberális bevándorlási politika ösztönzésében. Hasonló konszenzus uralkodott az újbaloldali és liberális gyökerű politikai korrektség esetében, amelynek szintén az [újrágondolását](#) szorgalmazzák Európában is. De mi vezetett el idáig, milyen okok lehettek azok, amelyek arra ösztönöztek nagy néppárti vezetőket, hogy ilyen kijelentéseket tegyenek? Mit jelentenek ezek a kijelentések Európára nézve?

Az elemzésben ismertetjük röviden a multikulturalizmus elméletét és a három európai nagyhatalom bevándorlási helyzetét.

A multikulturalizmus elmélete

A multikulturalizmus egy komplex gyűjtőfogalom, pontos definíciója nincsen. A kifejezés, illetve az elmélet Észak-Amerikából ered, és eredetileg egy olyan megvalósítandó ideológiát jelentett, amelyik felváltja az asszimilációt előtérbe helyező *monokulturalizmust*, és az olvasztótégely koncepcióját. A multikulturalizmus lényege a kultúrák egymás mellett élése, amelyik nem jár önfeladással. Szorosan kapcsolódik hozzá a kulturális relativizmus elfogadása, a kulturális pluralizmus, és az etnocentrista szemlélet mellőzése.

Pedagógiai programként az 1970-es évek elején, az Egyesült Államokban jelent meg a „multikulturális nevelés”, Németországban és Franciaországban „interkulturális nevelés” néven került be az oktatáspolitikába. Magyarországon az elmúlt években indult „multikulturális nevelés” szak a leendő tanároknak. Ez a szak, ha nagyobb szerepet kapna, sokat segíthetne az etnikai és kulturális eredetű feszültségek csökkentésében, hiszen a jövő nemzedékek már az iskolában tanulnának az eltérő kultúrákról. Jelenleg hazánkban „opcionális” a nemzetiségek kultúrájának oktatása, amelyet az állami anyagi ösztönzéssel támogat. A multikulturalizmus mint szemlélet tehát már intézményesen is jelen van a magyar oktatási rendszerben.

Végül megállapítható, hogy a multikulturalizmus elméletének megszilárdulása az elfogadást, a befogadást feltételezi. Demokráciákban hiába ösztönöz a hatalom programokat, elveket, amennyiben azok nem találnak a túlnyomó többség részéről befogadást, könnyen elbukhatnak.

Más kultúrából érkező migránsok és a jelentkező feszültségek

E helyütt érdemes az Európán kívüli migránsok jelenlétét szemügyre venni három olyan országban, ahol jelentős az arányuk a társadalomban. Kiemelten kezeljük a muszlim közösségeket, mert jelenleg őket érintik leginkább a társadalmi problémák. Németországban 80 millió lakosból 5 millió a bevándorló (6%), muszlim vallású a lakosság 5%-a; az Egyesült Királyságban 58 millió lakosból 3,5 millió a bevándorló (6%), muszlim a lakosság 4,6%-a. A Franciaországban 58 millió lakosból 4 millió a bevándorló (7%), muszlim a lakosság 7,5%-a.

A németek a munkaerőhiány megszüntetéseként az 1960-as évektől kezdve fogadtak hazájukba vendégmunkásokat. A vendégmunkások fogadása ösztönözte többek között a nyugatnémet és a török, illetve a nyugatnémet és az észak-afrikai kormányok közötti bilaterális szerződéseket. A török közösség mára a legnépesebb kisebbség lett, több mint 2 milliós számával. A németek társadalmi felzárkóztatásukra, az integrációra a 1990-es évekig nem gondoltak, hiszen a törököket csak „*Gastarbeiter*eknek” tekintették, és azt várták, hogy ugyanúgy, mint korábban a görög, olasz és

jugoszláv vendégmunkások, előbb-utóbb hazamennek. Az 1990-es években kiderült, hogy a törökök egy részének nincsen igénye az integrációra, a többségi nyelvet nem beszélik, de maradni akarnak. A 9/11-es merénylek hamburgi illetősége sokként érte a német társadalmat és az egész Nyugatot.

A britek a bevándorlók közül a volt gyarmataikról, a Nemzetközösségből érkezőket könnyített elbírálásban részesítették. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején ugyan etnikai zavargások voltak a fővárosban, de az integráció – amelyet leginkább a munkáspárti kormányok szorgalmaztak – jó úton haladt. Az integráció sikerességét jelzi, hogy akár Lordok Házának tagja, és a kormány minisztere is lehetett az egykori gyarmatokról érkező bevándorlók leszármazottjából. A tolerancia és a politikai korrektség az Egyesült Királyságban gyakran szélsőséges jelenségekhez is vezetett. A 9/11-es események növelték a muszlimellenességet, és az etnikai feszültségek továbbra is jelentkeznek, főleg a 2005-ös londoni támadások után.

A franciák megközelítése szerint mindenki francia, aki francia állampolgár, ez pedig olyan doktrína, amelyik jelenleg kudarcot vall. A gyarmatokról érkező bevándorlók első generációja sikeresen integrálódott a társadalomba, nyelvi problémáik nincsenek, azonban a muszlimok második-harmadik generációjához tartozók egy része, különösen a szociálisan hátrányos helyzetű rétegek körében nem találja az identitását. A 2005-ös Párizs környéki zavargások is jelzik az integráció problémáit.

Az együttélés a más kultúrákból érkezőkkel egyre problémásabb. Ennek mind-mind oka lehet sajátos foglalkoztatási szerkezet (az alacsony presztízsű munkákat szinte csak a bevándorlók végzik), a szociális juttatások közelítése a fizetésekhez, a gazdasági válság; a magasra szökő munkanélküliség (különösen a fiatalok körében), az integrációs programok hiányosságai, a bevándorlók egy részéről az integráció elutasítása. A növekvő számú, Nyugatra is kiterjedő terroristatámadások és válaszcsepások, és az iszlám egybemosása a fundamentalista iszlámmal csak ront a helyzeten.

A vezető nyugati politikusok, pl. Bush és Blair 9/11 után hiába nyilatkoztak óvatosan, hogy a terrorizmus elleni háború nem kulturális vagy vallási háború, a bevándorlók egy elenyésző, ámde szélsőséges része is tett arról, hogy sokan ne tudjanak különbséget tenni a mérsékelt és a radikális muszlimok között.

Mindezidáig Németország, Nagy-Britannia és Franciaország kormányai nem nyúltak emberi jogi szempontból kifogásolható eszközökhöz, de lehet, hogy csak idő kérdése, mikor alkalmaznak „szokatlanak” számító idegenrendészeti megoldásokat (pl. 2008-ban Olaszországban a katonaság és rendőrség közös igazoltatásainál rasszjegyek alapján igyekeztek az illegális bevándorlókat kiszűrni).

A bevándorlás ügye és a népszerűségi verseny

A Geert Wilders vezette Holland Szabadságpárt (Partij voor de Vrijheid - PPV) iskolapéldája annak, hogy a nyugati politikusok egy része hogyan tesz szert politikai haszonra a bevándorlás-ellenességből és különösen az iszlám-ellenességből, alapozva a választók növekvő félelmeire. Wilders a Fitna című manipulatív filmjével került be az európai köztudatba, amelyben az iszlám állítólagos erőszakos természetéről kívánta lerántani a leplet. Ekkor újonnan alapított pártja túl volt a 2006-os parlamenti választáson, amelyiken 5,9 százalékot kapott (9 mandátum). A párt 2010-re megháromszorozta a szavazatainak számát, és 24 parlamenti mandátumot szerzett. Wilders pártja nem klasszikus szélsőjobboldali párt, hiszen a társadalom többsége által elfogadott liberális elveket és normákat (szólásszabadság, női jogok stb.) kéri számon a muszlim bevándorlókon, ugyanakkor éppen ebben rejlik a manipulatív ereje.

Több klasszikus szélsőjobboldali, bevándorlás-ellenes párt (a francia Front National, FPÖ - Osztrák Szabadságpárt) öngazolásként, jóslata beigazolódásaként tekint az elmúlt évekre, mondván, hogy ők figyelmeztettek a liberális bevándorlási politikából fakadó veszélyekre.

A bevándorlás-ellenesség, illetve a multikulturalizmus érintő bírálatok immár a mainstream jobboldali gyűjtőpártokat is nehéz helyzetbe hozzák. Több országban a jelenleg kormányon lévő jobboldalnak az évtized lehetősége jött el, azzal, hogy társadalomszervező, integrációt újragondoló programokba fogjon (GER: jobboldal két éve kormányozhat nagykoalíciós kényszer nélkül, GB: a toryk tizenhárom év után, egy éve kaptak erre lehetőséget.). Azonban a jobboldali pártok még csupán a programadó beszédeknél illetve a helyzet tisztázásánál tartanak.

Sokáig nem volt korrekt felvetni a társadalmi integrációval kapcsolatos problémákat, de a politikai korrektség — már nemcsak a bírálói szerint — átlépett egy határt, ami bénítólag hatott a közélet szereplőire. A mainstream politikai erőknél nem volt ildomos feszegetniük a témát, így azt átengedték a szélsőjobboldali pártoknak. Csak remélhető, hogy a jelenleg több országban kormányzati felelősséget viselő néppártok komolyan foglalkoznak a helyzettel (GER, GB: területi választás, FRA: elnöki választás).

Beszédek a multikulturalizmus végéről

A probléma adott: kissé sarkítva úgy fogalmazhatunk, hogy egy szekuláris, individualista életmódot folytató európai „őslakosság” mellett kellene helyet találni egy vallásosabb, patriarchálisabb felfogású muszlim népességnek. olyan programadó beszédeket, véleményeket hallottunk, amelyekből érdemes kiemelni néhány gondolatot, mert meghatározhatja a jövő közpolitikáit (bevándorlási, szociális politika, stb.), és képet kaphatunk, hogy a nyugat-európai jobboldal miként képzei el a jövőt Európa, Nyugat-Európa országaiban. [„A multikulturalizmus teljesen megbukott”](#), jelentette ki Angela Merkel német kancellár 2010. október 16-án. A hagyományokkal szakító, azonban toleráns hangú beszédet mondott, melyben igyekezett hangsúlyozni, hogy csak a „multikultinak” van vége jelenlegi formájában, a békés együttélésnek nem. De más utakat kell találni az együttéléshez.

A CDU/CSU-FDP kormány hangsúlyozza, hogy a külföldi munkaerőre továbbra is szükség van, a jövőben a bevándorlóknak és a már ott élőknek meg kell tanulniuk németül, és tisztelniük kell a keresztény értékeket. [„A többséggel való normális együttélés alapja Németországban a keresztény emberkép.”](#) Merkel ezt már következő beszédében egy hónappal későbbi CDU-kongresszuson mondta. Álláspontja szerint a kormány nem engedheti meg, hogy újabb bevándorlók terheljék meg a szociális ellátórendszereket, tehát csak a dolgozó bevándorlókat látják szívesen. A beszédek után sokan felrították Merkelnek, hogy nem ejtett szót a pár hónappal azelőtt világbajnoki bronzérmert nyert nemzeti futballcsapatról — amelynek ő is szívből gratulált. Ugyanis a csapat több tagja pozitív példa az integrációra.

Merkel kancellár és a német futballválogatott legjobbjja, Mesut Özil (©AFP)

David Cameron február 5-én [csatlakozott](#) a multikulturalizmust „temető” politikusokhoz, azonban kiemelte, hogy az állami (államilag támogatott) multikulturalizmusról kell lemondani. Továbbra is a liberalizmus és tolerancia jegyében kell bánni a bevándorlókkal, de cserébe elvárható tőlük a fogadó ország nyelvének megtanulása, és a kultúrájának tisztelet, különös tekintettel a nők egyenjogúságára. Cameron figyelmeztetett a radikalizálódó iszlám veszélyeire, e tekintetben elődjéhez Blair-hez hasonlóan nyilatkozott.

Nicolas Sarkozy egy [televíziós műsorban](#) pár nappal brit kollegája beszéde után egyetértett Merkellel és Cameronnal, és kiemelte, hogy országa keresztény (római katolikus) ország, ahol az iszlámnak is helye van, de nem az extrém változatának. [„Nem lehetséges az iszlám Franciaországban, de lehetséges egy franciaországi iszlám.”](#) Tehát szerinte az iszlámnak (a kultúrának) csak olyan változata lehetséges, amelyik kompatibilis a francia elvekkel, identitással. Ezzel Sarkozy folytatta a francia hagyományt, amelyik az asszimilációra helyezi a hangsúlyt.

Mindegyik beszédben közös, hogy komoly elvárásokat fogalmaz meg a bevándorlókkal szemben (életmód megváltoztatása, nyelvtanulás). A beszédek sarkította voltak, és kevésbé említették meg a pozitív példákat, a sikeres integrációról ezúttal nem volt szó. Így alkalmasak voltak arra, hogy ellenséggépként láttassák a migránsokat. Ugyanakkor arra is, hogy tisztázzák, új időszak jöhet a bevándorlók és a többségi társadalom viszonyában.

Következtetések

A multikulturalizmus kritikájaként elmondható, hogy észak-amerikai *politikai nemzetek* szerveződési elveit próbálják, illetve próbálták európai *kultúrnemzetekre*, illetve *államnemzetekre* alkalmazni, és bár országonként mást és mást jelentett, végül nem lett teljes siker. Az európai államok a multikulturalizmust leginkább az oktatási programokban, kormányzati intézkedésekben tudták megvalósítani, vegyes sikerrel. A bevándorlók egy része integrációjának nehézségei mögött pedig az a valós ok áll, hogy más kultúrából érkeztek, és kulturális hagyományaik egy része nehezen összeegyeztethető az európai értékekkel. Az, hogy a nagyhatalmak vezetői búcsút intenek a multikulturalizmusnak, nem jelenti, hogy az alulról szerveződő, civil és regionális, lokális térben ne lenne helye.

Bár kérdés, hogy helyet kap-e még a multikulturalizmus az oktatásban, vagy lesz e méltó „utódja” amely a toleranciára nevel. Mert kár lenne a konszenzusos és már bizonyított elveket, értékeket veszni hagyni. Természetesen Európa vezetőinek joga és kötelessége a visszas társadalmi folyamatokba beavatkozni, és egyfajta európai sztenderdet felvázolni. Úgy ahogyan a multikulturalizmus „szülőföldjén” Észak-Amerikában világossá teszik, ahogy közösség normái, törvényei mindenkire vonatkoznak.

Egyelőre a bevándorlás kérdésének rendészeti eszközökkel történő gyorskezelése zajlik, politikai konszenzussal. A bevándorlás szigorúbb feltételekhez való kötése azt is jelenti, hogy keresik azoknak a szavazóknak a kegyeit, akik csődnek gondolják az együttélés jelenlegi modelljeit. Kérdéses még, hogy milyen közpolitikai lépések következnek, lesznek-e új integrációs programok (pl. nyelvtanulás segítése, többsége kultúra megismertetése a bevándorlókkal), amelyek lehetőleg nem a multikulturalizmus előtti „régireceptre”, az olvasztótégelyre épülnek. Szükséges, hogy befogadó attitűd érvényesüljön mindkét fél részéről, mert Európának jó ideig még [szüksége](#) lesz a bevándorlókra és munkájukra.